

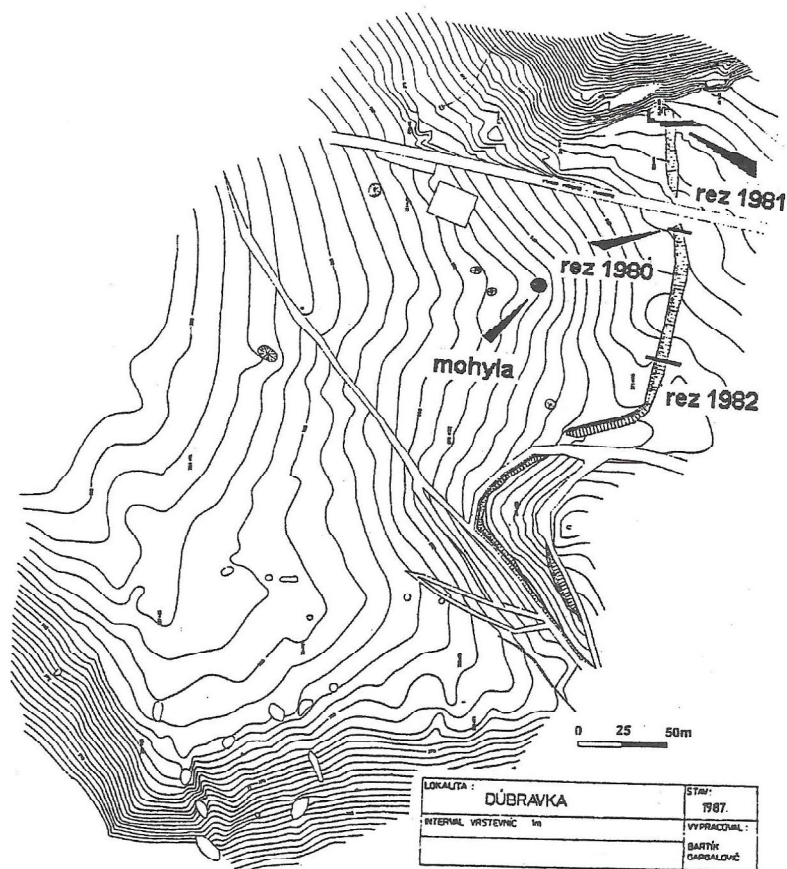
VALOVÉ OPEVNENIE NA DEVÍNSKEJ KOBYLE V BRATISLAVE

ZDENĚK FARKAŠ

Pri výstavbe komunikácie z bratislavskej mestskej časti Dúbravka na vrchol Devínskej Kobyly a hĺbení paralelného výkopu pre inžiniersku sieť porušili v roku 1980 valové opevnenie pozostávajúce v reze z drevozemnej hradby s čelným kamenným múrikom a dvoch predsunutých hrotitých priekop (obr. 1). Fortifikácia leží na miernom, na východ sklonenom svahu, medzi kótou 514 a Dúbravskou hlavicou, približne medzi vrstevnicami 360 a 370, t.j. asi 160 m nad Záhorskou nížinou (334 až 346 mm od V a 287 až 300 mm od S okraja mapy M-33-143-A-c, 1:50 000). Val, ktorého zachovaná výška sa pohybuje od 0,8 do 2,2 m, začína na okraji prudkého zrázu k Veľkej lúke, pretína ľahko prístupný terén až po okraj výraznej terénnej depresie, kde sa stáča na juhozápad a postupne sa stráca medzi výmoľmi a zaniknutými cestami nad svahom k Červenému krížu (obr. 2 a 3). Sledovateľná dĺžka násypu sa pohybuje okolo 280 m. Približne 24 m na západ od ohybu vchádza do fortifikácie úvozová cesta a nemožno vylúčiť, že tu bol aj pôvodný vstup. Na severnom okraji ohradených plochy, asi 140 m od tyla valu, vyviera výdatný, dnes upravený zdroj pitnej vody.

Obr. 1. Západná časť Bratislavy s vyznačenou polohou opevnenia.

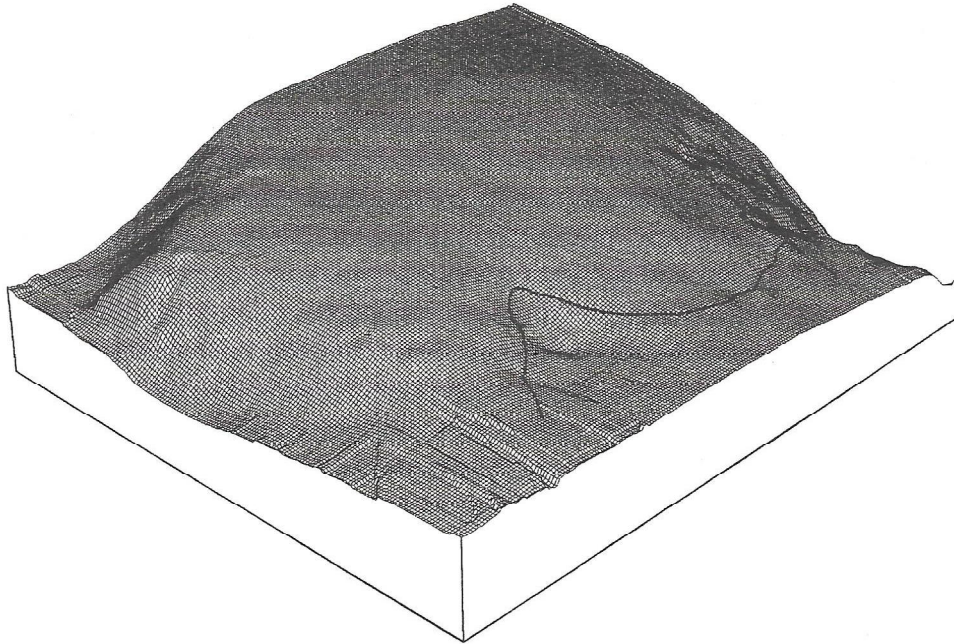
Obr. 2. Bratislava, Devínska Kobyla. Priebeh opevnenia s vyznačenými rezmi a polohou mohyly.

V súčasnosti opevnenie pri Dúbravskej studničke (nazývanej aj Röhran, Zečák, Zejčák a pod.) sa nachádza na rozhraní katastrov mestských častí Bratislava-Devín a Bratislava-Devínska Nová Ves. Val zaradil medzi umelé fortifikácie už E. Šimek (1920, 39), ktorý nevylučoval, že vznikol v 9. storočí ako jedno z predsunutých opevnení veľkomoravského Devína.

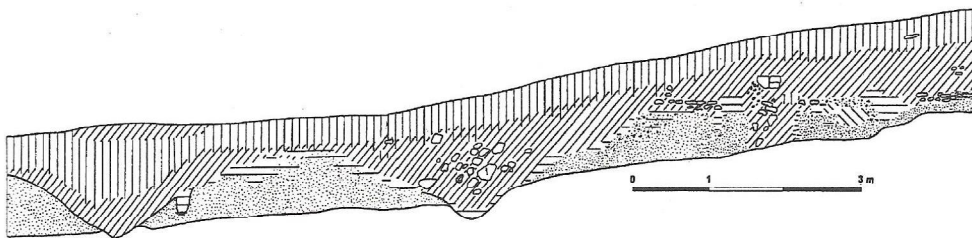
Geologické podložie lokality pozostáva prevažne z vápencov a vápnitých ílov s pieskom (Maheľ – Buday 1963), prekrytých hnedými pôdami, rendzinami a hnedými rendzinami (Hraško – Linkeš – Šurina 1980; Michalko a kol. 1986, mapa Dunajská Streda). Na nich pôvodne rástol panónsky dubovo-hrabový les (Michalko a kol. 1986, mapa Dunajská Streda), v ktorom sú dnes už duby prevažne nahradené bukovým porastom.

Rez valom č. 1

Výkop pre inžiniersku sieť prešiel valové teleso vo vzdialenosti 71 až 72 m od zrázu k Veľkej lúke. Profily však na mieste s kumuláciou kamennej deštrukcie výrazne poškodili mechanizmy pomáhajúce odstraňovať zával z inak ručne hlbeneho výkopu. Vrchná vrstva, ako na telese valu, ktorého temeno presahuje úroveň hornej časti zásypu priekop o 1,54 m, tak tesne nad i pod ním pozostávala z približne 0,4 m hrubej, takmer čiernej lesnej pôdy, prestúpenej množstvom koreňov. Na mieste predpokladaného jadra valu prekryvala asi 0,6 m silný pás svetlohnedej piesčitej zeminy. Pri jej spodnom okraji, prechádzajúcim do nie celkom stmeleneho vápencovo-piesčitého podložia, ležalo niekoľko kameňov

Obr. 3. Bratislava, Devínska Kobyla. Opevnenie pri Dúbravskej studničke.

Obr. 4. Bratislava, Devínska Kobyla. Južný profil výkopu pre inžiniersku sieť (rez valom č. 1, rok 1980).

z miestneho nubekuláriového vápenca. 2,4 až 3,16 m na východ od vrcholu valu pretínal svetlé podložie výrazný zásah vyplnený sýtohnedom zeminou premiešanou drobnými kameňmi a uhlíkmi z duba (za určenie drevín z výskumu ďakujem dnes už nebohému RNDr. E. Kripplovi, CSc.). Zásah, ktorý podľa poznatkov z rezu č. 2 a 3 možno považovať za mohutnú kolovú jamu v čele fortifikácie, zasekali 60 cm do podložia, ktorého tvrdosť rástla úmerne s hĺbkou. Na kolovú jamu smerom dovnútra valu nadväzovalo miestami výrazne do červena prepálené podložie. Na úrovni kolovej jamy, asi 0,8 m nad jej dnom, sa zachovali tri, akoby zámerne poukladané kamene, azda z čelnej plenty opevnenia. Tá podľa množstva z výkopu vyzdvihnutého lomového kameňa však musela byť v týchto miestach relatívne mohutná. Pred kolovou jamkou vytvárali menšie kamene na podloží (dlhé 8 až 16 cm) plošinku, širokú 0,82 m. Približne 1,8 m pred kolovou jamou začala svetlohnedá vrstva klesať pod uhlom 41° do hrotitej priekopy, ktorej stred ležal 3,6 m od predného okraja kolovej jamy (priekopa č. 1). Jej sledovateľná šírka na úrovni podložia sa pohybovala okolo 3,85 m a dno ležalo 1,66 m od súčasnej úrovne terénu. Zahĺbili ju vyše metra do podložia, postupne prechádzajúceho od slabo spevnených sedimentov v pevnú rastlú skalu. Výplň pozostávala z lomového kameňa, ktorý sa zrútil do priekopy z deštruovaného

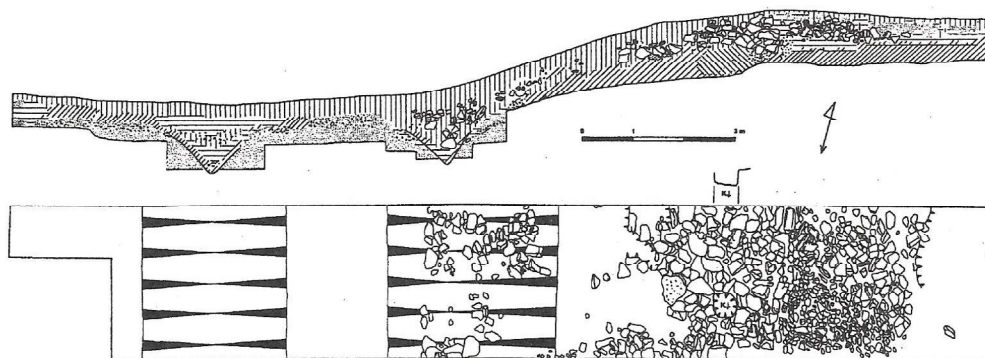
opevnenia a svetlohnej zeminou bez výraznejšieho zvrstvenia. Asi 0,8 m od vonkajšieho okraja priekopy č. 1 začínala hrotitá priekopa č. 2, v hornej časti široká 3,4 m a v najhlbšej časti zasahujúca 1,54 m pod súčasnú úroveň terénu. Výplň v páse hrubom 24 až 50 cm nad dnom, tvorila svetlohnedá zemina, na ktorú nasadala 0,7 až 0,8 m mocná vrstva tmavej humusovitej hliny, plynulo nadväzujúcej na okolný povrchový horizont listovky. Plytkú depresiu nad stredom priekopy č. 2 napokon vyplnila približne 0,3 m vysoká svetlohnedá šošovka. Do vnútornej steny priekopy č. 2, približne v strede hĺbky, vybiehal smerom do podložia 0,3 m hlboký a 0,18 m široký zásah so zaobleným dnom (obr. 4). Hroty oboch priekop boli od seba vzdialené 4,8 m.

Rez valom č. 2

Sonda I/81, prešla val vo vzdialenosti 6,1 až 9,1 m od zrázu k Veľkej lúke, bola široká 3 a dlhá 18 m. Vo valovom násype, ktorého najvyšší bod prevyšoval terén nad priekopou č.2 o 1,8 m, sa nachádzal súvislý pás lomového, menej aj voľne zbieraného nubekuláriuového vápence, široký 4,9 až 5,9 m. Jeho maximálna hrúbka, pravdepodobne v mieste deštruovaného čelného, na sucho kladeného múrika so základmi zasahujúcimi do svetlohnej zeminou nad podložím, dosahovala ešte dnes 0,8 m. Zatiaľ čo tylo prednej kamennej plenty sa výrazne rýsovalo ako v profile tak v pôdoryse (pozostávalo z pásu kamenných blokov s dĺžkou okolo 0,5 m), tak predná časť nebola zreteľná a murivo plynulo prechádzalo do deštrukcie. Ak hrúbka steny zodpovedala zachyteným základom, tak sa pohybovala okolo 1 m a ak predný okraj tvorili mohutné až 0,6 m dlhé balvany, tak mohla pri päte dosahovať aj 2 metre (obr. 5). Medzi kamenným závalom, 0,8 až 1,3 m od tyla čelného múrika smerom k 1. priekope, sa zachytila kolová jama s priemerom 0,48 x 0,52 m, zahĺbená 0,4 m do podložia. Na existenciu čelnej drevenej konštrukcie poukazuje aj hnedá, sčasti prepálená zemina a mazanica v čele valu, ležiaca pod kamenným závalom. Tylovú časť pôvodnej hradby lemoval pás z lomových kameňov o veľkosti 0,2 až 0,5 m, ležiacich v niekoľkých vrstvách nad sebou. Vytvárali múrik hrubý okolo 0,5 m. Kamenná deštrukcia a aj základy pravdepodobných múrikov ležali na svetlohnej lesnej zemine, hrubej 0,2 až 0,45 m, nasadajúcej priamo na vápenito-piesčité, nie veľmi kompaktné podložie. Medzi kameňmi a čiastočne aj za predpokladaným okrajom valu sa okrem svetlej zeminou nachádzal aj žltkavý sypký materiál, zložením blízky podložiu. Pravdepodobne pochádzal z priekopy a pôvodne ho použili pri budovaní telesa valu. V najvyššej časti fortifikácie tvoril lesný humus iba tenkú vrstvičku s mocnosťou 0,1 až 0,2 m.

Svah pred valom plynulo prechádzal do hrotitej priekopy č. 1, zasahujúcej 1,5 m pod úroveň súčasného terénu. Jej šírka na úrovni podložia presahovala 3,3 m a výplň okrem množstva lomového kameňa z deštrukcie valu pozostávala predovšetkým z hnedočiernej zeminou, farebne totožnej s lesným humusom. Iba vo vrstve 10 až 20 cm nad dnom prechádzala do svetlejších odtieňov. Väčšina mohutnejších kameňov z deštrukcie (nad 30 cm dĺžky) ležala až na tomto horizonte. Pri začistení vnútornej strany priekopy sa zachytili nepravidelne rozložené ploché kamene, sčasti zapustené (zatlačené ?) do podložia, ktoré nevylučujú, že ide o zámernú úpravu terénu. Vzdialenosť medzi stredom kolovej jamky v čele hradby a hrotom priekopy č. 1 dosahovala 5,7 m.

Približne 1,8 až 2 m na východ od vonkajšieho okraja priekopy č.1 začal terén klesať do hrotitej priekopy č. 2, na úrovni podložia širokej asi 3 m. Najhlbší bod dna ležal 1,36 m pod súčasným povrchom terénu. Jej zásyp bol s výnimkou tenkej vrstvy humusu veľmi svetlý, napriek tomu sa v nej podarilo zachytiť výraznejšie zvrstvenie, ako v priekope č. 1. Nad podložím, asi 10 až 18 cm, prebiehal pás svetlookrovej, pomerne pevnej zeminou, na ktorú nasadali svetlohnedé naplaveniny prekryté pásom listovky s drobnými kamienkami. Napokon depresiu vyplnila žltá šošovka, akoby pochádzajúca z podložia, prekrytá súčasným humusom. Podobne ako pri reze č. 1 aj tu sa na vnútornej strane priekopy zachytilo niekoľko nepravidelne rozložených zásahov do podložia, vyplnených sypkejšou zeminou. Vzdialenosť medzi hrotmi priekop č. 1 a 2 dosahovala 4,8 m.

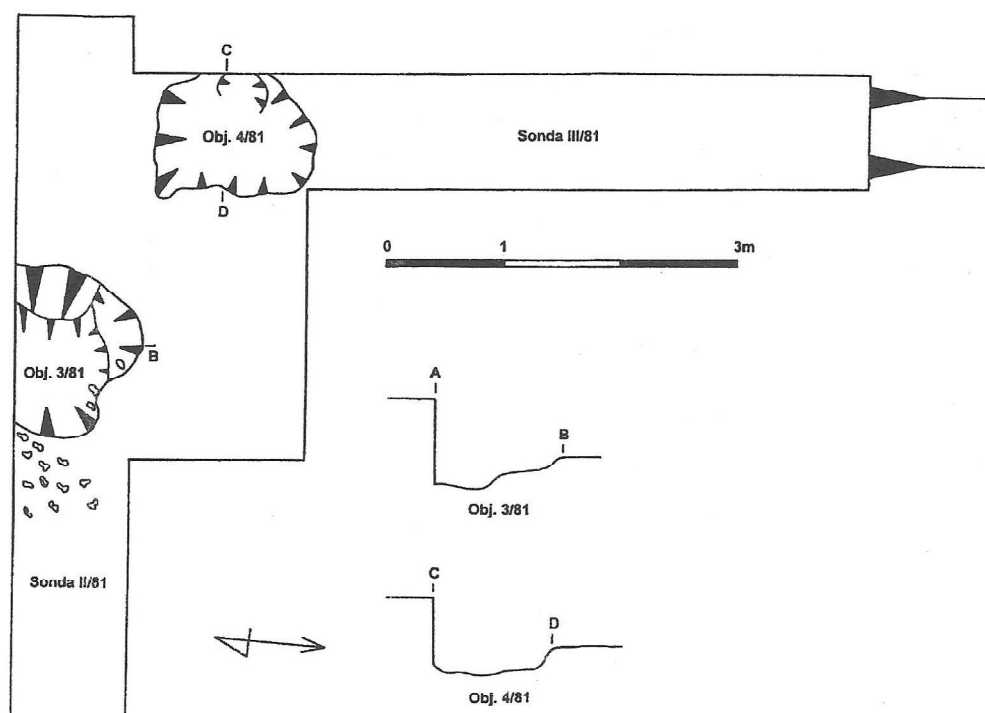
Obr. 5. Bratislava, Devínska Kobyla. Sonda I/81 (rez valom č. 2, rok 1981).

Obr. 6. Bratislava, Devínska Kobyla. SI/81. Čelná časť valového telesa.

Obr. 7. Bratislava, Devínska Kobyla. SI/81. Tylová časť valu z vnútornej strany opevnenia.

Obr. 8. Bratislava, Devínska Kobyla. SII a SIII/81.

Vo vnútri opevnenia nadviazala na SI/81 sonda SII/81 (7,5 x 1 m) a ňu kolmá sonda SIII/81 (6,3 x 1 m), za účelom zachytiť prípadné sídliskové objekty priliehajúce k hradbe alebo stopy po jednoduchšej fortifikácii, ktorá mohla sledovať zlom k Veľkej lúke (obr. 8). Podložie pozostávajúce zo zvetraného vápence tu ležalo v hĺbke 0,42 až 0,6 m. Prekrývala ho 40 cm vrstva hnejdej zeminy, na ktorej bol lesný humus. Hnedá zemina sa vytrácala smerom k okraju zlomu, kde ju nahradila piesčitá pôda. V sondách sa zachytili dva do skalného podložia zahĺbené objekty, ktoré sa preskúmali pomocou výrezu A/81 (obr. 8).

Objekt 3/81 mal nepravidelný kruhový tvar s rozmermi 1,46 x 1,1 m a zasahoval 0,78 m pod úroveň súčasného terénu. Okraje mu lemoval materiál z vyťaženého podložia. Výplň pozostávala z hnejdej lesnej zeminy bez akýchkoľvek nálezov.

Objekt 4/81 nepravidelného tvaru s rovným dnom vyplňala hnedá lesná zemina s kamennou drťou, premiešaná uhlíkmi z duba, čerešne a javora s intrúziou troch atypických črepov z vydutiny nádob formovaných v ruke. Ďalších päť zlomkov keramiky ležalo na podloží výrezu na styku sond SII a SIII/81 a jeden sa podarilo vyzdvihnúť z vrstvy v SII/81.

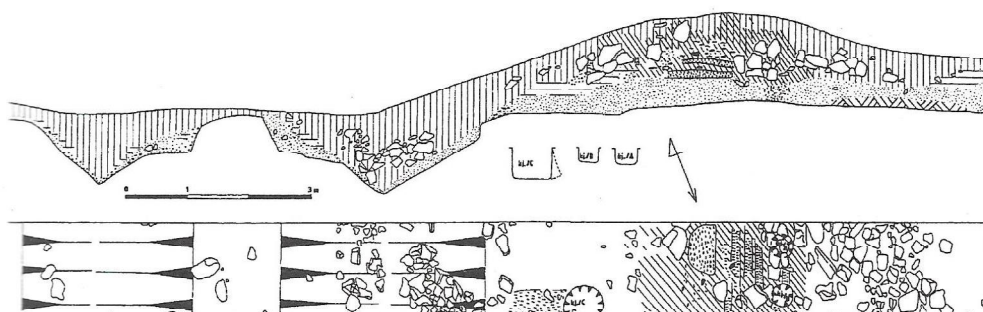
Rez valom č. 3

Sonda I/82 s rozmermi 22 x 1,5 m viedla kolmo na val vo vzdialenosti 148 až 149,5 m od severného zrázu. Kamenná deštrukcia z vnútornej strany opevnenia sa začala objavovať v hĺbke 0,25 až 0,3 m, asi 5 m na západ od vrcholu valu, ktorý prevyšoval o 1,6 m terén nad zasypanými priekopami a o 0,8 m úroveň súčasného povrchu pri vnútornej päte hradby (obr. 9).

Kamene ležali asi 40 cm nad skalnatým podložím pozostávajúcim z popraskaného vápence. Pomerne súvislý zával z veľkých blokov lomového kameňa (dĺžka do 0,6 m) bol v tylovej časti valu široký 2,4 až 2,6 m. Použitý materiál pochádzal z miestnych zdrojov a podobne ako v rezoch 1 a 2 pozostával z vápencov, nubekulárových vápencov a zlepcov. Nad i medzi deštrukciou sa nachádzala tmavohnedá zemina, sčasti premiešaná humusom, uhlíkmi a miestami aj mazačnicou. Kamene ležali na svetlohnej zemi bez stôp po antropogénnej činnosti. Priamo na deštrukciu nadväzoval asi 0,8 m široký múrik z lomových kameňov, mierne v spodnom rade zapustených do pôvodného terénu. Zachoval sa v troch

radoch až do výšky 0,7 m; prerušila ho však kolová jama s priemerom 40 cm, zapustená 36 cm pod hornú úroveň zachytenia. V hnejdej hline sa výplň takmer nerysovala, ale oproti okoliu bola výrazne sypká a obsahovala zuholnatené zvyšky dubového dreva. Pri rozoberaní múrika sa pod základom zachytila ďalšia, tentoraz výrazne farebne odlišiteľná kolová jamka s priemerom 40 cm. Zasaňovala do hĺbky 38 až 40 cm. Obidve jamky, ležiace v jednej línii, spájala stopa po spálenom, 10 až 12 cm širokom tráme. Plytké základy ďalšieho kamenného múrika, široké 0,8 až 1 m sa našli v čele valového telesa a jeho tylo bolo vzdialené asi 1,8 m od vnútorného okraja zadného múrika. V prednej časti valu stál mohutný kôl s priemerom 64 cm, zapustený do hĺbky 0,5 m. Pri zániku fortifikácie sa pod tlakom zeminy vyvrátil smerom zo svahu. V teréne sa po ňom zachoval 0,9 m dlhý „tieň“ (obr. 9) pozostávajúci z popola, drobných uhlíkov a kúskov prepálenej zeme. Priestor medzi múrikmi a čiastočne aj tesne za tylom vyplňala do červena prepálená zemina premiešaná popolom, mazanice, uhlíkmi z duba a lipy a miestami na vápno vypálenými kameňmi. Pri postupnom začisťovaní a znižovaní terénu sa zistilo, že hradba pozostávala z roštovej konštrukcie vzájomne na seba kolmých trémov s prierezom od 10 do 16 cm (obr. 9), z ktorých sa zachovali najmenej v troch vrstvách ostro ohraničené pásy svetlého, takmer bieleho popola a uhlíkov. Časť mazanice z piesčitej zeminy s prímiesou drobných kamienkov je na povrchu vyhladená, vidieť na nej stopy po natláčaní do špár medzi trámami, prípadne má zaoblené ukončenie. Stopy po trámoch či guľatine dosahovali na úroveň tylových kolových jamiek. V prednej časti valu, zničenej deštrukciou a nasledovným zosunutím materiálu do priekopy č. 1, prevládala spálená zemina.

Výplň hrotitej priekopy č. 1 pozostávala z tmavohnej zeminy bez zreteľného zvrstvenia, premiešanej lomovým kameňom do veľkosti 30 až 40 cm. Hrot priekopy bol vzdialený asi 2,8 m od predného okraja kolovej jamy v čele hradby a zasahoval 1,2 m pod súčasnú úroveň terénu. Jej šírka sa na úrovni podlažia pohybovala okolo 3,2 m. Podobne ako v reze č. 2 sa na vnútornej stene zachytili nepravidelne rozložené ploché kamene, čiastočne zasahujúce do podlažia. Pred priekopou č. 1 vyhlbili prekopu č. 2, pričom ich hroty boli vzdialené 4,6 m. Šírka priekopy č. 2 dosahovala 2,8 m a hrotité dno ležalo 1,1 m pod dnešnou úrovňou terénu. V jej vnútornej stene sa zachytili stopy nevýrazných zásahov do pôvodného terénu. Výplň pozostávala zo sýtohnej lesnej zeminy, iba pri dne prechádzajúcej do svetlejších odtieňov.

	– kamceň		– sivá piesčitá hlina
	– drobné kamienky (štrk)		– pórovité podložie s priesakami z kultúrnej vrstvy
	– svetlohnedé pórovité podložie		– prepálená zem
	– tmavá humusovitá zem		– hrudky mazanice
	– svetlohnedá zem so stopami biologickej aktivity		– zuholnatené drevo
	– svetlohnedá zem blízka zvetranému podlažiu		– biela popolovitá zem

Obr. 9. Bratislava, Devínska Kobyla. SI/82 (rez valom č. 3, rok 1982).

Zhodnotenie a interpretácia

Opevnenie pri Dúbravskej studničke neuzatvára ohraničený areál, ale pretína najprístupnejšiu cestu k vrcholu Devínskej Kobyly (kóta 514), kde pri stavbe kasárenských budov na začiatku 80. rokov poškodili ďalšiu opevnenú polohu, chránenú miestami až niekoľkokometrovými valmi a priekopami (Farkaš – Bartík 1988, s. 245 a n.). Priamy vzťah oboch fortifikácií ako akropoly a rozľahlého predhradia však nie je podľa súčasných poznatkov pravdepodobný. Skôr ide o dve samostatné, chronologicky nesúvisiace opevnenia.

Val na východnom svahu Devínskej Kobyly začínal aj končil pri prudkých zrázoch, pričom zložitá terénna situácia pri jeho južnom okraji (sústavy výmolov, zaniknutých lesných ciest a zväžnic) neumožňuje rozhodnúť, či bol dokončený. Sondážou nad svahmi sa zatiaľ nepodarilo zachytiť stavebné aktivity, ktoré by svedčili o snahe po zvýšení obranyschopnosti aj ťažšie prístupných častí lokality. Opevnenie vybudovali v teréne s miernym prirodzeným sklonom (okolo 5°), azda iba s čiastočným využitím niektorých nerovností. Pri stavbe najprv splanírovali priestor pod neskoršou hradbou. Odsúrali humus a jej základy iba mierne zapustili do svetlohnejšej lesnej pôdy, do hĺbky 0,2 až 0,3 m pod jej dnešnú hornú úroveň. Hlbšie, ale iba výnimočne až do skalného podložia, zasahovali kolové jamy. Súčasne v predpolí valu vyrovnali ešte dnes v teréne dobre viditeľný, asi 10 m široký pás, do ktorého neskôr zapustili dve paralelné hrotité priekopy. Hradba pozostávala z roštovej konštrukcie, predovšetkým z dubových, menej azda aj lipových trávov či guľatiny, v prednej i zadnej časti spevnenej zvislými stĺpmi. Koly v čelnej časti boli mohutnejšie a stáli v širších, zatiaľ neznámych rozstupoch. V tylovej časti boli stĺpy bližšie pri sebe, jednoznačne sa ich však podarilo doložiť iba v reze č. 3 (SI/82), kde vzdialenosť stredov kolových jám sa pohybovala okolo 0,8 m. Priestor medzi trámami vyplňala zemina, nespevnený materiál z priekop a drobné kamene. Množstvo deštrukcie a čiastočne do terénu zapustené základy dokladajú ako čelný, tak tylový na sucho kladený múr, zložený zväčša z lomových, niekedy nahrubo opracovaných kameňov. Hrúbka tylovej plenty sa podľa pozorovaní v reze č. 2 a 3 pohybovala okolo 0,8 m. Hrúbka prednej steny, ktorá mohla byť čiastočne zošíkmená, však nie je jednoznačná, od jedného do dvoch metrov v základovej časti. Ak koly v čele drevenej konštrukcie spevňovali kamenný plášť, tak ako to predpokladá J. Paulík (1976, s. 43 a n., obr. 13) pri velatickom vale v Plaveckom Podhradí, tak jeho šírka sa v nadzemnej časti pohybovala okolo 1 m a kamene, prípadne aj malá plošinka zachytená v reze č. 1, mali iba podporiť jej stabilitu nad svahom k priekope č. 1. V takomto prípade mala hradba v reze č. 3 hrúbku najmenej 3,8 až 4 m.

Samostatným problémom je tylový kamenný múrik a deštrukcia za ním. Kamene zo základov aspoň sčasti pokrývali kolové jamy konštrukcie, čo poukazuje na ich nesúčasnosť a azda aj inak nedoloženú dvojfázovosť výstavby opevnenia. Pri pravých valoch sa však zvyčajne uvažuje o rampovitej vnútornej strane fortifikácie, umožňujúcej rýchle presuny obrancov na najohrozenejšie časti hradby.

K zaujímavým nálezom patria početné fragmenty mazanice, predovšetkým z valového telesa v reze č. 2 a 3 (SI/81 a SI/82). Niektoré kusy mali vyhladený povrch, stopy po nahodení hlinenej omietky na stenu z aspoň sčasti otesaných kmeňov a v jednom prípade dokonca zaoblený okraj poukazujúci na ukončenie steny lebo otvor v nej. Ak sa do zásypu nedostali sekundárne, napríklad z rozrušených starších objektov, môžu pochádzať z drevenej predprsné či palisády na vrchole hradby, z protipožiarneho a azda aj estetických dôvodov prekrytej vrstvou zeminy.

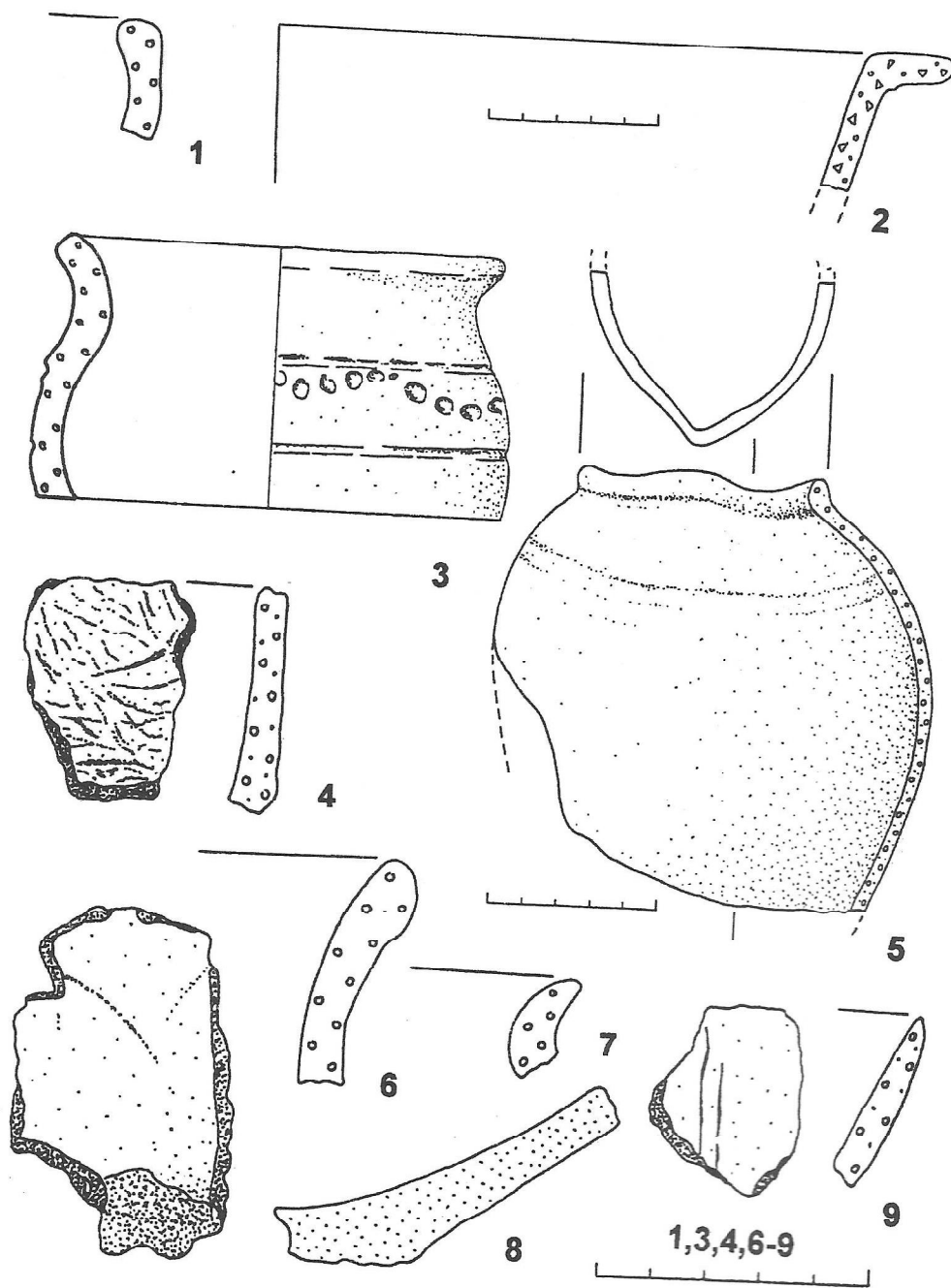
Z vonkajšej strany výškový rozdiel medzi útočníkom a obrancom zväčšovali a súčasne sťažovali prístup k päte valu dve takmer identické, paralelné hrotité priekopy, ktorých priebeh musel byť v teréne vopred vymieraný a vytýčený. Na dĺžke približne 150 m sa vzdialenosť hrotov (ich dien) pohybuje v rozmedzí 4,6 až 4,8 m, čo predstavuje zanedbateľné vychýlenie o 0,2 m. Šírka priekopy č. 1 dosahovala 3,2 až 3,85 m a hĺbka od dnešnej úrovne terénu sa pohybovala v rozmedzí od 1,2 do 1,66 m. Priekopa č. 2 bola široká 2,8 až 3,4 m a hĺbka kolísala v rozpätí 1,1 až 1,54 m. Zatiaľ čo šírka i hĺbka priekop bola viac-menej rovnaká, tak výrazné výkyvy možno sledovať vo vzdialenosti čelného stĺpa hradby od hrotu priekopy č. 1 (rez č. 1 – 3,6 m, rez č. 2 – 5,7 m, rez č. 3 – 2,8 m). Či odchyľ-

ky spôsobil nepravidelný tvar čela hradby, statické dôvody alebo kľukato usporiadané oporné stĺpy spevňujúce čelnú, azda vodorovnými trámami prekladanú stenu, umožní až prípadný ďalší výskum. Aj keď hradbu budovali rovnakou technikou, nepoužili na všetkých miestach rovnaké množstvo kameňa. Tento mohli získavať z drobných lomov pod okrajom zrázu smerom k Veľkej Lúke, pričom výrazné stopy po jednoduchej ťažbe sa zatiaľ nepodarilo časovo určiť. Doposiaľ najväčší objem kameňa sa zistil v časti valu priliehajúcej k severnému okraju lokality, kde na niektorých miestach vystupujú lomové balvany až na povrch súčasnej, miestami silno erodovanej deštrukcie. Dvojité, prípadne aj trojité hrotité priekopy sú v našom prostredí známe v inej podobe už od mladšieho neolitu (napríklad pri tzv. rondeloch) a nemusia preto súvisieť iba s často predpokladanou ochranou proti útokom jazdy. Prírodné prostredie Devínskej Kobyly s plytko uloženým a tvrdým skalnatým podložením asi neumožnilo dostupnými prostriedkami vybudovať len jednu, avšak dostatočne hlbokú priekopu.

Tento nedostatok sa azda pokúsili s menšou námahou nahradiť sústavou. Prípadné úpravy v priekope ďalšími prekážkami, napríklad nepravidelným dláždením vnútornej steny priekopy č. 1 alebo zátarasmi v priekope č. 2, treba ešte overiť. Pôvodný vstup do opevnenia bol pravdepodobne tam, kde ho aj dnes pretína úvozová cesta za lomom valu. Prichádzajúci tu musel ísť 24 m medzi valom a hlbokým eróznym žlabom. Vchod na mieste dnešnej asfaltovej komunikácie je menej pravdepodobný, aj keď na mnohých opevnených polohách možno sledovať tradíciu dodržania smeru pôvodných ciest až do súčasnosti.

Počas fungovania fortifikácie sa v priekopách usadila 10 až 20 cm hrubá vrstvička svetlohnedej lesnej zeminy, farebne i zložením totožná so zeminou z horizontu medzi skalným podložením a humusom. Po zániku opevnenia, ktorého drevené časti podľahli požiaru, sa priekopa č. 1 vyplnila deštrukciou z hradby, predovšetkým z jej čelnej kamennej plenty. Priekopa č. 2 ostala otvorená dlhšie a postupne ju zaplňali splachy z okolia, pričom sa tu vytvorila miestami až 0,8 m hrubá vrstva humusu. Svetlejší zásyp, priamo pod súčasným povrchom azda súvisel so zámerným zarovnávaním terénu v niektorom z neskorších období.

Opevnenie pri Dúbravskej studničke zatiaľ možno datovať iba s istou dávkou pravdepodobnosti. Podľa súčasných poznatkov polohu osídlili v niekoľkých, na seba nezávislých obdobiach. Zatiaľ k najstaršiemu a súčasne najintenzívnejšiemu osídleniu patria nálezy z I. a azda aj prelomu I. a II. stupňa lengyelskej kultúry (LgK), keď sa v širšom okolí prameňa rozkladala pomerne veľká osada s niektorými stavbami čiastočne zapustenými do podlažia (Farkaš 1984, s. 5 a n.). Do tohto obdobia pravdepodobne patria aj tri drobné črepy z piesčitého, do tvrda vypáleného materiálu s okrovým až sivočiernym povrchom, odkryté v objekte 4/81 v SIII/81. Do LgK možno azda zaradiť aj fragment misky s rytou výzdobou z vrstvy vo výreze A pri objekte 4/81 (obr. 10: 9) a s výhradou aj zlomok zo sondy II/81 (obr. 10: 1). Z výrezu však pochádza tiež črep z tela nádoby so zdrsneným povrchom slamovaním, svetlohnedej farby, s analógiami v závere eneolitu až v staršej dobe bronzovej (obr. 10: 4). Už do mladších období praveku možno položiť okraj nádoby s roztvoreným hrdlom a mierne zosilneným ústím (obr. 10: 6). Pri stavbe cesty sa našla aj ojedinelá bronzová sekerka zo záveru BC (Furmánek 1982, s. 82). Zo zberu za valom pochádzajú fragmenty nádob z laténskej a rímskej doby (Farkaš – Bartík 1988, s. 247). Na začiatku 3. storočia zhotovili rímske tehly a stavebnú krytinu, z ktorých v 9. až na začiatku 10. storočia vybudovali na severnom svahu Devínskej Kobyly jednoduchú sklársku pec (Farkaš – Turčan 1999). Laténske osídlenie pravdepodobne čiastočne súviselo s opevnením na vrchole Devínskej Kobyly (kóta 514), kde sa údajne v minulosti našli aj „rímske votívne kamene“ (Zavadil 1912, s. 71). Východné svahy Devínskej Kobyly ľudia vyhľadávali aj počas vrcholného stredoveku. Vtedy snáď vznikli terasovité úpravy pri Dúbravskej studničke, ktoré môže datovať fragment vajcovitej nádoby vytočenej na kruhu skôr z bahnitej ako plavenej, do siva vypálenej hliny. Mierne zosilnený, do výlevky vyťahnutý okraj (obr. 10: 5) zaraďuje úlomok k džbánovitým tvarom s bočným uškom. Podobný, datovaný do obdobia okolo roku 1300 sa našiel v Bratislave na Kapitulskej ulici, v objekte č. 7, na parcele č. 431 (Baxa – Ferus 1991, s. 36, obr. 64); ďalší v tzv. „hrnčiarskej peci“ v sprievode hlinených kotlíkov na Primaciálnom námestí (Piffil 1965, s. 74, obr. 10 a 30). A. Habovštiak (1974, s. 141) súbor zaraďuje na koniec 13. až do priebehu 14. storočia.

Obr. 10. Bratislava, Devínska Kobyla.
 1 – SII/81,
 2 a 8 – S1/81, rez valom,
 3 a 7 – mohyla I, sektor A,
 4, 6 a 9 – výrez A/81,
 5 – zber z výkopu pri Dúbravskej studničke.

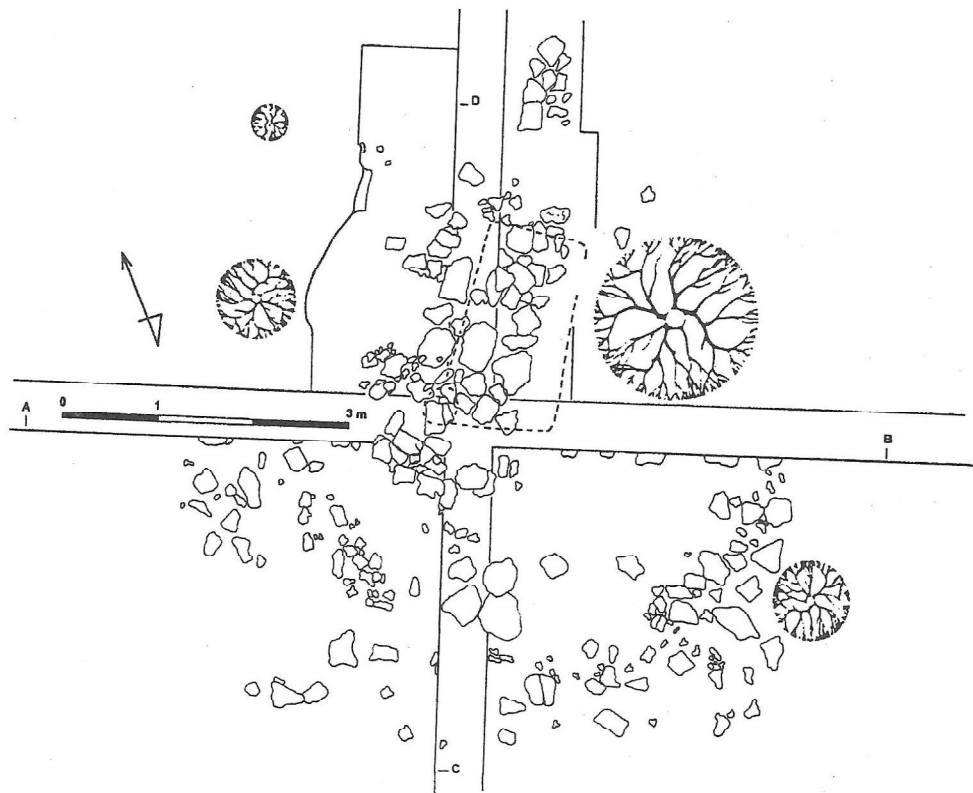
Žiaľ, menej nálezov, ktoré by prispeli k datovaniu, pochádza zo zásypu priekop a deštrukcie valu. Z rezu č. 1 sa vyzdvihli iba uhliky. Za valom v reze č. 3 sa našli v hĺbke 40 cm štyri drobné zlomky keramiky do veľkosti 3 x 3 cm, zhotovené z piesčitého materiálu s do okrova vypáleným povrchom a čiernou vnútornou stranou. Ako kvalitou materiálu, tak farbou sa odlišujú od známych nálezov z neolitu, laténskej a rímskej doby i včasného a vrcholného stredoveku. Najväčší počet predmetov sa zatiaľ podarilo získať z rezu č. 2. Z priekopy č. 1, z hĺbky 0,9 m pochádza zlomok zadnej časti diafýzy metatarsu jeleňa ? (za určenie osteologického materiálu ďakujem RNDr. A. Šefčákovej zo SNM-Prírodovedného múzea v Bratislave) a ulita slimáka (*Helix pomatia*). Na jej dne ležal črep z tela nádoby (4,8 x 4,6 cm) zhotovenej z do tvrda vypáleného piesčitého materiálu, s hladným povrchom hnedej farby. Na dne priekopy č. 2 bol iba ojedinelý phalanx 1. sin. z *Bos primigenius f. taurus*. V tylovej časti valu, spod vrstvy kamennej deštrukcie sa z hĺbky 0,6 m vyzdvihol fragment zo spodnej časti tela baňatej nádoby, azda pôvodne stojacej na dnes odlomenej dutej nôžke alebo odsadením zvýraznenom dne. Zhotovili ho z plaveného, sekundárnym žiarom do okrova sfarbeného, do tvrda vypáleného materiálu s vyhladeným povrchom (obr. 10: 8). Spod deštrukcie opevnenia pred čelom hradby sa z hĺbky 40 až 50 cm vyzdvihol okrem *astralagusu* (talusu) dex. z *Bos primigenius f. taurus* a ulity slimáka (*Helix pomatia*) okrajový črep z väčšej nádoby s hladným hnedočiernym povrchom, zhotovenej z hlíny s prímiesou drobných kamienkov. Žiaľ, zachoval sa iba úzky pásik z okraja, ktorý neumožňuje jednoznačnú orientáciu črepu. Jedna z možností je, že ústie bolo vodorovne von vytiahnuté (obr. 10: 2), alebo lievikovite rozšírené (Farkaš – Bartík 1988, s. 252). Nádobu môžeme iba rámcovo zaradiť do širšieho okruhu stredodunajských popolnicových polí od obdobia velatickej kultúry až po starohalštatský stupeň HC1 (Furmánek – Veliačik – Vladár 1991, s. 116 a n.; Studeníková 1993, s. 127 a n.). Do mladšej až neskorej bronzovej doby snád patrí aj väčšina menej výrazných črepov z rezov opevnením. Predovšetkým fragmenty s vyhladeným povrchom, sekundárne prepálené do okrových odtieňov, zhotovené zväčša z miestneho piesčitého materiálu, pripomínajúce keramiky z výskumu opevnenej polohy v neďalekej Marianke, okr. Malacky (Paulík 1991, s. 79).

Ak fragmenty nádob z mladšej a neskorej bronzovej doby zodpovedajú zániku fortifikácie, tak opevnenie s doposiaľ takmer nedoloženým vnútorným osídlením patrí do obdobia, ktoré je jedným z vrcholov rozvoja opevnených sídiel v stredodunajskom priestore (Báňdi 1982, s. 81 a n.; Furmánek – Veliačik – Romsauer 1982, s. 159 a n.; Dohnal 1988; Furmánek – Veliačik – Vladár 1991, s. 187 a n.), a ku ktorému v Bratislave a jej okolí patrí okrem Marianky aj osídlenie na devínskom hradnom kopci, priekopa v Devínskej Novej Vsi na Útočnici, výšinná osada na mieste neskoršieho hradiska Nad lomom, hradisko na Hrubom brehu a azda aj val na úpätí Holého vrchu v Mlynskej doline (Farkaš – Bartík 1988, s. 250 a n.; Novotná 1993, s. 106 a n.).

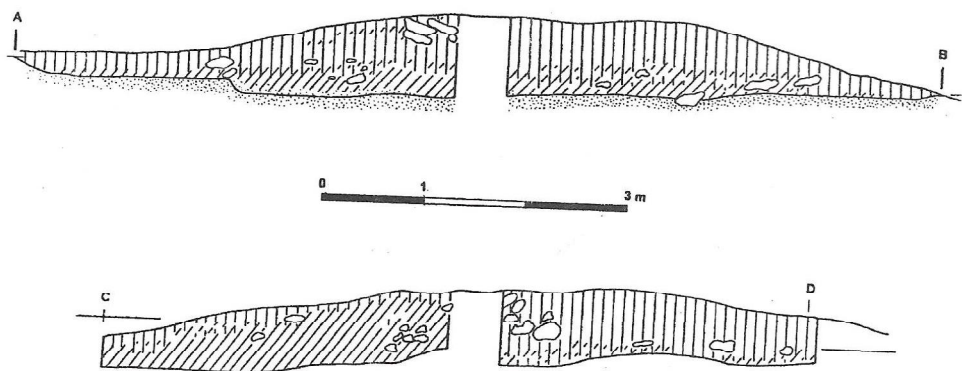
O neskoršom prípadnom využití zvyškov opevnenia, ale zatiaľ bez doložených úprav alebo prestavieb svedčí ojedinelý nález železného klinčeka s hríbovitou hlavičkou a krátkym, sekundárne zohnutým telom, ktorý sa našiel v hĺbke 25 až 30 cm za poslednými kameňmi deštrukcie valu v sonde I/81. Rozmery (priemer hlavice 0,9 cm, dĺžka 1,1 cm) i tvarom pripomína klinčeky z rímskej vojenskej obuvi (napr. Pichlerová 1981, Tab. XII, XVIII a pod.). Občasný pobyt rímskych vojakov na Devínskej Kobyle nevylučujú okrem strategickej polohy ani nálezy rímskych tehál na jej úbočiach (Farkaš – Turčan 1991, s. 33) a staršie správy o votívných kameňoch (oltároch ?) na jej vrchole.

Mohyla I

Vo vzdialenosti 75,3 m od zadného okraja valu a 43,9 m na juh od okraja asfaltovej cesty ležal na výbežku hrany terénnej nerovnosti stred nepravidelného oválneho násypu s rozmermi 9,7 m (V–Z) x 7,7 m (S–J). V porovnaní s okolím v smere od svahu bol vysoký 0,6 m. V jeho strede sa črtala depresia po sekundárnom zásahu (obr. 2). Výskum objektu sťažovali tri stromy, na ktorých odstránenie sme nedostali povolenie. Kompletne sa tak dala preskúmať iba južná polovica mohyly. Násyp, odkrývaný po sektoroch, pozostával prevažne z tmavej, ale aj svetlejšej zeminy bez zreteľnejšieho zvrstvenia.

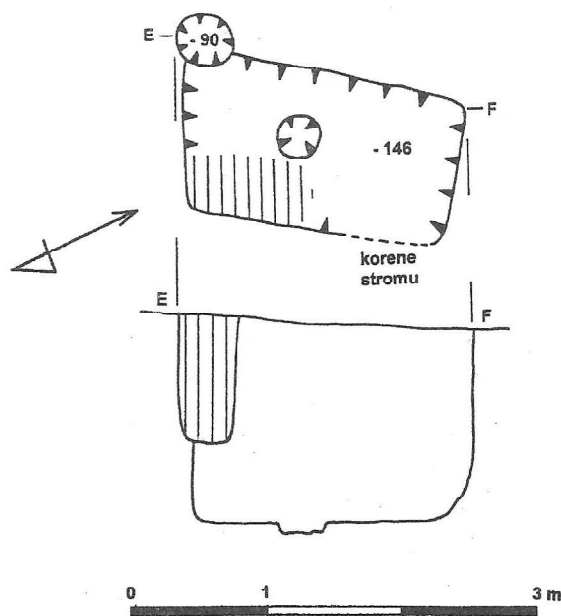

Obr. 11. Bratislava, Devínska Kobyla. Mohyla I, pôdorys.

Obr. 12. Bratislava, Devínska Kobyla. Rezy mohylou I.

Na rozhraní skalnatého podložia a svetlej lesnej zeminy ležal nepravidelný veniec z lomového, zväčša kryštálického vápenca. Časť zo skál štiepali v pravidelných doskách. Vonkajší priemer kamenného kruhu sa pohyboval v rozmedzí 6,1 x 7,3 m. V časti násypu klesajúcom zo svahu veniec zosilnili. Skladal sa z niekoľkých vrstiev a dosahoval hrúbku až 1,2 m. Žiaľ práve toto miesto zväčša prekryvali korene chránených stromov. Približne v strede násypu, mierne posunuté na severovýchod, sa zachytilo jadro zložené z niekoľkých vrstiev veľkých kameňov do dĺžky 60 cm (obr.12). Konštrukcia sa začala rysovať 5 až 15 cm pod povrchom a vytvárala obdĺžnik s rozmermi 3,4 x 1,7 m. Po rozobratí konštrukcie sa na podloží črtal tmavší flak, po ktorého vybratí sa v nie celkom spevnenom vápencovo-piesčitom podloží objavila nepravidelná obdĺžniková jama (2,06 x 1,16 m), hlboká 1,46 m. Do jej juhovýchodného rohu smeroval sekundárny zásah, viditeľný už na jadre, vyplnený tmavohnedou zeminou a kameňmi, pochádzajúcimi z konštrukcie nad „komorou“. Odlišoval sa tak od žltého piesčitého zásypu, ľahko sa oddeľujúceho od stien komory, kolmo klesajúcich k takmer rovnému dnu. V juhozápadnom rohu jamy sa zachytila kolová jamka s priemerom 32 x 38 cm, zasahujúca do hĺbky 90 cm. Nedosahovala teda až na dno komory, v strede ktorej sa našla plytká stopa ďalšieho stĺpa, z ktorého sa zachovali zvyšky zuholnateného dreva. Druhotný zásah a korene stromov znemožnili zistiť, či kolové jamky pôvodne neboli aj pri ostatných rohoch jamy. Až na uhlíky bola „hrobová komora“ celkom bez nálezov. Črepový materiál sa podarilo vyzdvihnúť z juhozápadného kvadrantu násypu mohyly. Dva fragmenty, jeden ležal pod kamenným vencom v hĺbke 40 cm, pochádzali z v ruke tvarovaných pravekých nádob zhotovených z jemného piesčitého materiálu. Ďalšie dva sa našli v zásype blízko seba a pôvodne boli súčasťou menších hrncovitých nádob obtáčaných na kruhu, vyrobených z materiálu s prímiesou piesku, vypáleného do svetlosivej farby. Jeden z nich na pleciach zdobila dvojica širokých vodorovných rytých línií, medzi ktorými prebiehala jednoduchá vlnica zo širokých plytkých šošovicovitých vpichov (obr. 10:3 a 7). Vajcovitý tvar s výzdobou sústredenou na najväčšej vydutine, ktorá sa pravdepodobne nachádzala nad polovicou tela nádoby a piesčité materiály snáď umožňujú zaradiť črep do okruhu keramiky tzv. pomoravského typu, pre ktorý je

Obr. 13. Bratislava, Devínska Kobyla. Hrobová komora mohyly I.

charakteristická aj výzdoba sústredená medzi dve vodorovné ryté línie (Budinský-Krička 1959, s. 20 a n.; Hrubý 1965, s. 302; Galuška 1995, s. 97 a n.), niekedy pozostávajúca aj z väčších vpichov (Budinský-Krička 1959, Taf. XI:1). Podľa L. Galušku (1995, s. 105) sa nádoby tohto typu objavujú okolo polovice 8. storočia a ich obľuba zrejme pretrvávala do 2. polovice 9. až začiatku 10. storočia. V. Budinský-Krička (1959, s. 20) predpokladá, že nádoby blízke fragmentu z Bratislavy-Devínskej Kobyly, obtáčané len na pomaly rotujúcom kruhu holi známe predovšetkým v prvej polovici 9. storočia. Hrobové nálezy z Bratislavy-Dúbravky, v polohe Na Klanci (Štefanovičová 1993, obr. 193) a Bratislavy-Karlovej Vsi (Kraskovská 1955, Tab. I) dokladajú, že v blízkosti veľkomoravských centier prežívala v dedinskom prostredí popri vyspelej aj relatívne starobylo vyzerajúca keramika.

Úlomky slovanských nádob z mohylového násypu však neumožňujú jednoznačné datovanie objektu. Materiál na stavbu mohyly brali z bezprostrednej blízkosti, čím ju plytkou muldou opticky oddelili od pôvodného terénu. Črepy sa teda mohli dostať do násypu sekundárne, či už pri samotnej stavbe, ale aj oveľa neskôr druhotnými zásahmi, ktoré sa v tmavej hline nepodarilo zachytiť. Kamenné obvodové vence a kamene v násypoch sú známe z rôznych období pochovávaní pod mohylami. Zvláštnosťou sú však rozmery komory zodpovedajúce približne veľkosti nespáleného ľudského tela, kolová jamka v jej strede a absencia akýchkoľvek nálezov, ktorú ťažko vysvetliť iba zásahom vykrádačov. Celkom vylúčiť však nemožno ani kenotaf.

Podľa nálezov na východnom úbočí Devínskej Kobyly pri datovaní hrobu prichádzajú do úvahy predovšetkým tri obdobia:

- A. stredná bronzová doba
- B. mladšia až neskorá bronzová doba
- C. druhá polovica 8. až 9. storočie

A. Z pohrebísk stredodunajskej mohylovej kultúry na západnom Slovensku sú známe rôzne druhy kamenných konštrukcií vrátane jadra a obvodového venca, pričom napríklad v Bukovej niektoré násypy rozmermi zodpovedajú mohyle I v Bratislave na Devínskej Kobyle (Točík 1978, s. 77). Na Morave však bola konštrukcia mohýl z tohto obdobia zvyčajne jednoduchšia (Stuchlík 1993, s. 276). Hĺbka hrobových jám pod násypmi v Smoleniciach dosahovala len 0,2 až 0,5 m (Dušek 1980, s. 353 a n.).

B. Zložité konštrukcie s kamenným vencem, jadrom a predovšetkým hlbokou hrobovou jamou sú známe aj v prostredí velatickej kultúry, kde sa monumentálne hrobky spájajú predovšetkým s bohatou vládnucou vrstvou (Paulík 1962, s. 5 a n.). Väčšinu obyvateľstva však pochovávali na pomerne rozľahlých pohrebiskách, kde niektoré hroby obklopoval veniec z kameňa, azda pochádzajúci z menších mohylových násypov (Salaš 1993, s. 294 a n.; Furmánek – Veliačik – Vladár 1991, s. 122).

C. Pochovávanie pod mohylami mimo významné centrá Veľkomoravskej ríše prežívalo hlboko do 9. storočia a mohylníky zvyčajne ležali na svahoch alebo v lesoch, čo zodpovedalo len pomaly ustupujúcim pohanským zvykom. Pri kostrových hroboch sa pod násypmi často objavujú aj jamy zapustené do pôvodného terénu. Násyp slovanských mohýl však bol zvyčajne iba z hlíny aj keď kamenný veniec alebo kamene v zásype neboli celkom neznáme (napríklad Porubský 1955, s. 222 a n.; Budinský-Krička 1959, s. 10 a n.; Dostál 1966, s. 17 a n.).

Archeologický materiál a ani súčasné poznatky teda neumožňujú jednoznačné datovanie mohyly I. Podobné prázdne mohyly, niekedy s kamennou konštrukciou v strede a ojedinelými črepmi v zásype sú ale známe z katastra obcí Irnfritz, Messern a Staningersdorf v Bez. Horn v Dolnom Rakúsku, kde boli súčasťou väčších mohylníkov. H. Friesinger (1966, s. 44 a n.) ich zaraďuje do priebehu 9. storočia.

Ďalšie mohyly na Devínskej Kobyle spomínal I. L. Červinka (1914, s. 4), väčšinu z nich však E. Šimek (1920, s. 15) považoval za púhe kopy kameňov. Nie všetky však museli vzniknúť počas čistenia plôch pre vinohrady alebo políčka. V ľudovej slovesnosti z Bratislavy-Dúbravky sa totiž o niektorých z nich zachovali povesti ako o hrobch neznámych rytierov (podľa rozprávania p. Ružoviča).

Záver

Archeologickým výskumom na Devínskej Kobyle v Bratislave, v polohe pri Dúbravskej studničke sa podarilo preskúmať na mieste s pomerne intenzívnym osídlením zložitú opevnenie skladajúce sa z valového telesa s vnútornou roštovou konštrukciou spevnenou čelným a tylovým kamenným, na sucho kladeným múrikom. Hradbu z vonkajšej strany lemovali dve plytké paralelné hrotité priekopy. Nevýrazný materiál z deštrukcie umožňuje snáď fortifikáciu zaradiť do mladšej až neskoršej doby bronzovej, t.j. do obdobia, ktoré je jedným z vrcholov rozvoja pravekej pevnostnej architektúry v stredodunajskej kultúrnej oblasti. Mohyly s prázdnu hrobovou komorou, postavenú na dominantnom mieste, nemôžeme jednoznačne datovať, takže nie je ani jasný jej vzťah k opevneniu.

LITERATÚRA

- BÁNDI, G. 1982: Spätbronzezeitliche befestigte Höhensiedlungen in Westungarn. In: Beiträge zum bronzezeitlichen Burgbau in Mitteleuropa. Berlin – Nitra, s. 81 – 89.
- BAXA, P. – FERUS, V. 1991: Bratislava meštana Wocha. 1242 – 1291. Katalóg expozície otvorenej pri príležitosti 700. výročia udelenia mestských privilégii Ondrejom III. Bratislava.
- BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1959: Slovanské mohyly v Skalici. Bratislava.
- ČERVINKA, I. L. 1914: Děvin, Velehrad říše Velkomoravské. Brno.
- DOINAL, V. 1988: Opevněná sídliště z doby popelnicových polí na Moravě. Studie muzea Kroměřížska. Kroměříž.
- DOSTÁL, B. 1966: Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě. Praha.
- DUŠEK, M. 1980: Pohrebisko ľudu stredodunajskej mohylovej kultúry v Smoleniciach. SIA 28, s. 341 – 382.
- FARKAŠ, Z. 1984: Neolitické osídlenie v Bratislave na Devínskej Kobyle. In: Zborník SNM, História 24, s. 5 – 25.
- FARKAŠ, Z. – BARTÍK, J. 1988: Niektoré nové poznatky o dávnovekých opevneniach v Bratislavskej bráne. In: Pamiatky a príroda Bratislavy 10, s. 239 – 261.
- FARKAŠ, Z. – TURČAN, V. 1992: Výsledky prieskumu a záchranného výskumu v Bratislave-Devínskej Novej Vsi. In: AVANS za r. 1991, Nitra, s. 33 – 34.
- FARKAŠ, Z. – TURČAN, V. 1999: Včasnostredoveká sklárska pec v Bratislave-Devínskej Kobyle. SIA 46, s. 31 – 54.
- FRIESINGER, H. 1966: Frühgeschichtliche Hügelgräber in Messern, Imfritz und Staningersdorf, pol. Bez. Horn, N.Ö. ArchA 39 – 40, s. 44 – 53.
- FURMÁNEK, V. 1982: Ojedinelý nález bronzovej sekery z Bratislavy-Dúbravky. In: AVANS za r. 1981, Nitra, s. 82 – 83.
- FURMÁNEK, V. – VELIAČIK, L. – ROMSAUER, P. 1982: Jungbronzezeitliche befestigte Siedlungen in der Slowakei. In: Beiträge zum bronzezeitlichen Burgenbau in Mitteleuropa. Berlin–Nitra, s. 159 – 175.
- FURMÁNEK, V. – VELIAČIK, L. – VLADÁR, J. 1991: Slovensko v dobe bronzovej. Bratislava.
- GALUŠKA, L. 1995: Keramik des Marchtyps. In: Slavische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert – Terminologie und Beschreibung. Brno, s. 97 – 106.
- HABOVŠTIK, A. 1974: Nálezy stredovekých hlinených kotlíkov na Slovensku. In: Zborník SNM, História 14, s. 123 – 155.
- HRAŠKO, J. – LINKEŠ, V. – ŠURINA, B. 1980: Atlas Slovenskej socialistickej republiky. Časť VI, Pôdne typy. Mapa 1. Bratislava.
- HRUBÝ, V. 1965: Staré Město. Velkomoravský Velehrad. Praha.
- KRASKOVSKÁ, L. 1955: Slovanské pohrebište v Bratislave-Karlovej Vsi. SIA 3, s. 235 – 243.
- MAHEL, M. – BUDAY, T. 1963: Geologická mapa ČSSR. Mapa predštvrtohorných útvarov 1:200 000. M-33-XXXVI Bratislava-M-33-XXXV Wien. Praha.
- MICHALKO, J. a kol. 1986: Geobotanická mapa ČSSR. Slovenská socialistická republika. Bratislava.
- NOVOTNÁ, M. 1993: Doba bronzová. In: Štefanovičová, T. a kol.: Najstaršie dejiny Bratislavy. s. 80 – 115, Bratislava.
- PAULÍK, J. 1962: Das Velatice-Baierdorfer Hügelgrab in Očkov. SIA 10, s. 5 – 96.
- PAULÍK, J. 1976: Keltské hradisko Pohanská v Plaveckom Podhradí. Bratislava.
- PAULÍK, J. 1991: Výskum v Marianke. In: AVANS za r. 1989, s. 78 – 79, Nitra.
- PIFFL, A. 1965: Nález stredovekej hrčiarkej pece na Primaciálnom námestí v Bratislave. In: Bratislava 1, s. 63 – 90.

- PICHLEROVÁ, M. 1981: Gerulata Rusovce. Rímske pohrebisko II. Bratislava.
- PORUBSKÝ, J. 1955: Slovanský mohylník vo Veľkých Hostiach, okr. Bánovce n/Bebr. SIA 3, s. 222 – 234.
- SALAŠ, M. 1993: Kultura stredodunajských popelnicových polí. In: Podborský, V. a kol. 1993: Praveké dejiny Moravy. Vlastivěda moravská. Země a lid. Nová řada, sv. 3. Brno, s. 286 – 301.
- STUDENÍKOVÁ, E. 1993: Staršia doba železná (halštatská). In: Štefanovičová, T. a kol.: Najstaršie dejiny Bratislavy. Bratislava, s. 116 – 142.
- STUHLÍK, S. 1993: Středodunajská mohylová kultura. In: Podborský a kol. 1993: Praveké dějiny Moravy. Vlastivěda moravská. Země a lid. Nová řada, sv. 3. Brno, s. 272 – 286.
- ŠIMEK, E. 1920: Děvín. Pam. arch. 32, s. 1 – 53
- ŠTEFANOVIČOVÁ, T. 1993: Slovanská Bratislava. In: Štefanovičová, T. a kol.: Najstaršie dejiny Bratislavy. Bratislava, s. 275 – 235.
- TOČÍK, A. 1978: Staršia a stredná doba bronzová. In: Slovensko I. Dejiny. Bratislava, s. 51 – 79.
- ZAVADIL, J. 1912: Velehrady Děvín a Nitra. Kroměříž.

DIE WALLBEFESTIGUNG AUF DEVÍNSKA KOBYLA IN BRATISLAVA

ZDENĚK FARKAŠ

Beim Bau der Straße vom Stadtteil Bratislava-Dúbravka zum Gipfel des Berges Devínská Kobyla, dem westlichsten Ausläufer der Kleinen Karpaten über dem Zusammenfluß von Donau und March, wurde 1980 die Befestigung bestehend aus einem Wall und zwei Spitzgräben (Abb. 1) gestört. Die Fortifikation liegt auf einem sanften, nach Osten geneigten Abhang, etwa zwischen den Höhenschichtlinien 360 und 370, d. h. etwa 160 m über der nahen Záhorská Ebene. Der Wall, dessen derzeitige Höhe zwischen 0,8 und 2,2 m liegt, ist in einer Länge von etwa 280 m erhalten und durchquert das leicht gewellte Terrain zwischen zwei steilen Abhängen (Abb. 2 – 4). Am Nordrand der eingefriedeten Fläche, etwa 140 m vom Hinterland der Fortifikation, entspringt eine ergiebige Wasserquelle.

Die Befestigung, die im Terrain mit drei Schnitten untersucht wurde, wurde auf einem sanften Abhang mit einer Neigung von etwa 5° errichtet, so daß zunächst der Raum unter der späteren Wehrmauer planiert wurde. Ihre Fundamente wurden nur 0,2 bis 0,3 m in das hellbraune Walderdreich versenkt, tiefer, aber nur ausnahmsweise bis zum Felsenuntergrund, reichten nur die Pfahlgruben. Gleichzeitig ebnete man im Vorfeld des Walls einen noch heute im Gelände gut sichtbaren, etwa 10 m breiten Streifen, in den man zwei parallele Spitzgräben einsenkte. Die Breite des näher zum Wall liegenden Grabens Nr. 1 lag zwischen 3,2 bis 3,85 m und seine Tiefe schwankte in einem Bereich von 1,2 bis 1,66 m. Graben Nr. 2 war 2,8 bis 3,4 m breit mit einer Tiefe zwischen 1,1 bis 1,54 m. Die Wehrmauer bestand aus einer hölzernen Rostkonstruktion, vor allem aus Eichen-, weniger vielleicht Lindenstämmen, an beiden Seiten verstärkt mit vertikalen Säulen. Die Pfähle im Frontteil waren mächtiger und standen in breiten, bislang unbekanntem Abständen, die über 1,5 m hinausreichten. Die Pfähle des hinteren Teils standen näher beieinander, eindeutig konnten sie jedoch erst in Schnitt Nr. 3 (SI/82) belegt werden, wo die Entfernung der Mittelpunkte der Pfahlgruben etwa 0,8 m betrug. Zwischen den Balken wurde Erdreich und das beim Ausheben der Gräben gewonnene Material aufgeschüttet. Die Destruktion und die teilweise in das Terrain versenkten Fundamente belegen sowohl die Front- als auch die trocken errichtete hintere Steinmauer, die meist aus Bruch-, mitunter grob behauenen Bruchstein aus dem örtlichen Kalkstein bestanden. Die Dicke der hinteren Blende war etwa 0,8 m. Die Vorderwand die vielleicht teilweise abgeschrägt war, konnte in ihrem Fundamentteil 1 bis 2 m dick gewesen sein. Die Breite der Wehrmauer erreichte somit 3,8 bis 4 m (Abb. 5 – 9).

Oben auf ihr stand wahrscheinlich eine Holzpalisade oder eine Brüstung, nach den gefundenen Resten geglätteten Mauerlehms zu urteilen, vielleicht mit einer Lehmanwurfschicht bedeckt war.

Die Befestigung, die einigen, nicht sehr deutlichen Scherben zufolge in der jüngeren bis späteren Bronzezeit errichtet wurde (breiterer Umkreis der mitteldonauländischen Urnenfelder), wurde bei einem Brand zerstört (Abb. 10: 2 und 8).

75,3 m hinter dem Wall, an dem Ausläufer der Terrainwelle ist eine Hügelgrabaufschüttung mit Abmessungen von 9,7 x 7,7 m erhalten, die in Richtung vom Abhang 0,6 m hoch ist (Abb. 2). Sie bestand aus Lehm ohne sichtbare Schichtung, der einen unregelmäßigen Kranz aus Bruchkalkstein mit einem äußeren Durchmesser von 6,1 x 7,3 m bedeckte. In der Mitte der Aufschüttung stand der Kern aus mehreren Schichten größerer Steine – Länge bis 0,6 m (Abb. 11). Die Konstruktion begann sich 5 bis 15 cm unter der heutigen Oberfläche abzuzeichnen und bildete ein Rechteck von 3,4 x 1,7 m Größe. Darunter, auf dem Niveau des Untergrundes wurde eine 1,46 m tiefe Grabgrube von 2,06 x 1,16 m Größe erfaßt. Ihre SO-Ecke störte ein sekundärer Eingriff, ausgefüllt mit dunkelbrauner Erde und Steinen aus der Konstruktion über der Kammer. Außer der Pfahlgrube in der SW- Ecke und Mitte des Grabes war ganz ohne Funde (Abb. 12 – 13). Das einzige datierbare Material stammte aus der Lehmaufschüttung: einige vorzeitliche Scherben und zwei Gefäßfragmente vom Ende des 8. bis zur ersten Hälfte des 9. Jahrhunderts (Abb. 10: 3 und 7). Nach der stratigraphischen Position brauchen diese jedoch nicht mit der Zeit des Baues des Grabhügels zusammenzuhängen.